

LES DEFINICIONS D'HOME AL LLARG DE LA HISTÒRIA

Al pròleg del seu llibre *Lògica* (1800), Kant afirma que les quatre qüestions bàsiques de la filosofia són: 1.- Què puc conèixer?, 2.- Què em cal fer, 3.- Què puc esperar? 4.- Què és l'humà?. Amb aquesta declaració sembla afirmar-se que l'Antropologia dona la clau de la filosofia en el seu conjunt. Però en el context kantianista que ha definit l'àmbit de l'antropologia filosòfica, la significació del mot "humà" no és gaire clara; d'una banda sembla que s'afirma que tant el coneixement de la raó, com l'ètica com el coneixement de la divinitat estan al servei dels humans i –tanmateix– no se'n diu si aquest humà és un concepte "empíric" (l'home normal i corrent, del carrer) o és un "transcendental" (una condició de possibilitat del coneixent, una abstracció ideal...).

Per això, Heidegger a *Kant i el problema de la metafísica* ha pogut dir que la funció d'una antropologia filosòfica: "queda fosca i indecisa". Per a aquest autor sense una indagació metafísica del que significa el "ser" de l'home (el que ell anomena "Dasein"- "ésser-aquí") no hi ha cap filosofia possible.

Al llarg del temps trobem, però, molts intents de definir l'específic dels humans i, a partir d'aquí, hom ha intentat construir alhora una ètica i una teoria del coneixement. A continuació analitzarem algunes de les definicions més conegudes sobre l'home.

D'una manera molt sintètica, hom pot considerar que hi ha tres moments en què la definició de l'específic humà ha estat una matèria de polèmica especialment significativa. Nosaltres som també hereus d'aquests tres moments específics en la definició de l'humà: Grècia, el cristianisme i el Segle de les Llums, o Modernitat. Cadascun d'aquests tres moments ha reinterpretat fins a l'arrel la significativitat de l'humà.

EL CONCEPTE D'HOME A GRÈCIA

Els Grecs tenien una figura similar als actuals àrbitres esportius que anomenaven: "theorós": el qui coneixia les regles, era capaç d'observar el joc i podia vigilar si les normes es complien. D'aquí neix el mot "teoria"; el més important que Grècia dona a la humanitat és la idea d'un "bios theoretikos" ("vida teòrica", dedicada a la reflexió i al pensament). Els grecs consideren que allò que caracteritza els humans és el "logos" (raó/paraula); una actitud racional i atenta a l'anàlisi de les coses des de la comprensió objectiva del món.

En el concepte d'home a Grècia hi ha tres elements a destacar:

1.- La centralitat de l'ànima. Per a Plató, segons ens diu al diàleg "Alcibiades": "l'home és ànima i el cos és la seva presó". Aquesta frase no s'ha d'entendre en sentit cristià, com si l'ànima fos quelcom incompatible amb el cos. Des d'un punt de vista grec, que l'home sigui "ànima" s'ha d'entendre com a afirmació que el millor que els humans poden fer és prestar atenció al seu interior (ànima és "animus" o força vital). De la mateixa manera quan Plató diu que "filosofar és preparar-se a morir" no expressa un pessimisme existencial, sinó que vol expressar la idea que l'home savi és el que viu com si la vida no li importés especialment, perquè allò important és l'ànima (o el món interior –avui en diríem "la sensibilitat") específica de cada humà.

Posteriorment Aristòtil afirmarà que en cada home coexisteixen tres ànimes: vegetativa, sensitiva i racional cadascuna de les quals té una estructura i unes necessitats diferents sempre dirigides per l'ànima superior que és de caire racional

(lògica, simbòlica i lingüística) i viu una existència teorètica, bàsicament contemplativa.

2.- La centralitat de la polis: Per a Aristòtil, l'home per naturalesa és un "animal polític i dotat de raó", però el pensament grec en general és una conseqüència del fet que ser "home" no és una abstracció sinó que es realitza en un espai concret que és la Ciutat. A Grècia no hi havia una religió d'Estat, cada "polis" tenia els seus propis sacerdots i els seus propis déus. En conseqüència la capacitat humana per a controlar la pròpia vida (que els grecs anomenaven "autarquia"), era la condició de possibilitat d'una vida social plaent en comú.

En tot cas, la polis a Grècia no és reductible a un únic model, sinó que més aviat caldria distingir entre tres gran períodes. Fins al segle VI a.n.e., es pot parlar d'una Edat mitjana Grega, aristocràtica, en què gairebé no existeix un vocabulari referit a les emocions i a la subjectivitat. Al segle V apareix amb els Sofistes i Sòcrates el model clàssic i després d'Alexandre amb l'Imperi, els estoics i els epicuris elaboren un model molt més individualista i subjectiu de relacions humanes.

3.- La moderació com a norma de vida: Per a un grec el perill més gran en la convivència dins la ciutat era el que ells anomenaven "hubris" (desmesura, excés). Tot allò exagerat, sigui per massa bo o per massa dolent, era considerat com una dificultat o com una provocació (massa sort podia ser considerada fins i tot com un anunci de futures desgràcies). Les tragèdies gregues explicaven les maldestats que podia patir qui tenia un destí excessiu i brutal fins i tot sense culpa pròpia. D'aquí que per als grecs l'ideal de la vida fos la moderació: optar pel punt mitjà com a forma de virtut (i considerar tot extrem com a viciós) és la millor manera de viure feliç en la polis.

EL CONCEPTE D'HOME EN EL CRISTIANISME

El Cristianisme és la primera religió universalista d'Occident. A diferència dels déus grecs i romans, o del Jahvé jueu, que eren divinitats locals, de cada ciutat o de cada país, Crist porta una missatge per a tots els homes. Es tracta, doncs, d'un pas de gegant a l'hora de concebre la idea de igualtat que es basa en què tots els humans són fills d'un mateix Pare per sobre de les seves diferències (econòmiques, culturals, de raça i sexe, etc.).

El cristianisme aporta tres elements centrals al concepte d'home:

1.- Legítima la idea de igualtat, perquè considera tots els homes fills d'un mateix Pare celestial. Fins i tot les dones, tradicionalment marginades a Grècia (i no tant a Roma) troben un nou accés a la dignitat en la mesura que els cristians, a partir del segle IV comencen a donar culte a Maria com a "mare de Déu".

2.- Desenvolupa la idea de dignitat humana, perquè en afirmar que l'home està fet a imatge i semblança de Déu fa que tots els humans puguin reivindicar-se com a "mereixedors de respecte".

3.- Proposa una nova concepció del temps dins la qual té sentit el "progrés"; mentre que per als grecs el temps era cíclic (com el de les collites) i, per tant, no hi havia canvi sinó "etern retorn", en canvi, per als cristians el temps és lineal: és com la sageta que ve d'un origen (la Creació, l'alfa) i que assolirà el seu final (el Judici Final,

l'omega). Això significa que en el cristianisme esdevé possible la concepció d'una perspectiva històrica en què el futur pot ser diferent (i millor) que el passat.

EL CONCEPTE D'HOME EN LA MODERNITAT

La Modernitat és un període que comença aproximadament al segle XVII quan la filosofia tracta d'explicar l'home des de si mateix, intentant que les respostes siguin fruit de la Raó (universal i necessària) i no de la fe. S'acostuma a considerar que la modernitat s'inicia quan Descartes al "*Discurs del Mètode*" proclama "Jo penso, ergo jo sóc", posant el pensament per sobre de la creença com a fonament de la identitat humana. Al Segle de les Llum, l'*Encyclopédie* de Diderot i D'Alembert desenvoluparà aquest programa. Molt en resum la modernitat aporta també tres idees bàsiques al nostre concepte d'home:

1.- La idea de progrés vinculada a la tècnica, desenvolupant una idea que tenia una antiga arrel cristiana, la Modernitat creu que els humans progressem i tenim dret a un progrés infinit no només des del punt de vista material sinó també en dignitat moral (el progrés moral s'expressa en els drets humans). L'eina de progrés és la ciència i la tècnica basades en un mètode quantitatiu que ofereix resultats exacte, concrets i mesurables. Aquesta idea de progrés infinit i sense límits començà a entrar en crisi després de la 2ª Guerra Mundial com a conseqüència de la bomba atòmica i del creixement del pensament ecologista que reivindica la "sostenibilitat".

2.- L'autonomia moral, per a la modernitat el progrés significa que ha de ser cada humà en particular qui sigui lliure i responsable d'ell mateix, sense poder subordinar la seva llibertat a cap religió, tradició, etc. L'autonomia moral és el fonament dels drets humans universals i la conseqüència de la llibertat política.

3.- L'extensió de la societat de masses (o informacional), per a la modernitat el subjecte moral és autònom, però el subjecte social està constituït per "masses", grans grups socials majoritàriament urbans que actuen, consumeixen, s'emocionen i treballen en forma de col·lectiu. La ciutat moderna (megalopolis) és un espai de vida de milions d'individus que no sempre actuen en forma racional i ecològica. La màxima interconnectivitat pot anar, però, vinculada a una gran pobresa emocional i a una desvinculació dels individus envers la seva cultura. L'extensió de la informació (energia que la societat necessita fins i tot més que el petroli o que l'electricitat) crea societats que van més enllà de les fronteres físiques dels Estats i de les cultures nacionals. A finals del segle 20, la humanitat estava constituïda per 6.000 milions d'individus i això planteja greus problemes sobre la seva possibilitat de supervivència en un medi cada cop més degradat per la contaminació atmosfèrica i l'empobriment dels recursos.

Text elaborat per Júlia TORRES CANELA i Ramon ALCOBERRO